

YUHANNÂ ed-DİMAŞKÎ

Tartışma Konuları, Konya 1989, s. 34; Levent Öztürk, *İslâm Toplumunda Birarada Yaşama Tecrübeleri*, İstanbul 1995, s. 341; J. M. Gaudeul, *Encounters and Clashes, Islam and Christianity in History*, Rome 2000, I, 30-33; S. Vailhe, "Date de la mort de saint Jean Damascene", *Echos d'orient*, IX (1906), s. 28-30; İsmail Taşpınar, "Doğunun Son Kilise Babası Yuhanna ed-Dimaşkî (649-749) ve İslâm", *MÜİFD*, sy. 21 (2001), s. 23-54; I. Pochoshajew, "Johannes von Damaskos: De Haeresibus", *Islamochristiana*, XXX (2004), s. 65-75; B. Kotter, "John Damascene, St.", *New Catholic Encyclopedia*, Washington 1967, VII, 1047-1049; O. Clement, "Jean Damascene", *EUn.*, IX, 414; Stanley S. Harakas, "John of Damascus", *ER*, VII, 4940-4941.

ÖMER FARUK HARMAN

YUHANNÂ b. MÂSEVEYH

(يُوحَنَّا بن مَسْوَيْه)

Ebû Zekeriyâ Yuhannâ (Yahya)
b. Mâseveyh
(ö. 243/857)

Abbâsiler döneminin
meşhur Süryânî hekimi.

Doğum tarihi kesin şekilde bilinmemekle beraber Hârûnürreşid döneminde (786-809) Bağdat'ta doğmuş olması kuvvetle muhtemeldir. Cündişâpûr Bîmâristanî'nda eczacı olarak görev yapan babası Ebû Yuhannâ Mâseveyh Bağdat'a gelmiş, Hârûnürreşid tarafından bir bîmâristan kurmakla görevlendirilen hekim Cibrâil b. Buhîşû'un hizmetine girmiş ve Cibrâil tarafından hekim Dâvûd b. Serâbiyûn'un Risâle adlı câriyesiyle evlendirilmiştir. Yuhannâ ve kardeşi Mihâil tıp eğitimini Cibrâil'den aldı. Kaynaklarda Cibrâil dışında herhangi bir hocasından bahsedilmeyen Yuhannâ'nın, müslümanlar tarafından fethedilen Ankara, Ammûriye (Emirdağ) ve diğer Bizans şehirlerinde mevcut eski tıp kitaplarını Bağdat'a getirmek üzere Hârûnürreşid tarafından kurulan heyette yer aldığı ve yine halife tarafından bu eserlerin tercümesiyle görevlendirilip emrine çok sayıda kâtip verildiği belirtilirse de söz konusu şehirlerin daha sonra Mu'tasım-Billâh devrinde (833-842) fethedildiği bilinmektedir. Ayrıca kaynaklarda Yuhannâ'nın Grekçe'den veya Süryânice'den Arapça'ya eser tercüme ettiğine dair bir işaret bulunmamaktadır. Bu sebeple onu Beytülhikme'nin ilk başkanı ve aktif bir üyesi olarak gösteren modern çalışmalara ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Meşhur talebesi Huneyn b. İshak, Galen'in (Câlinûs) bazı eserlerini Yuhannâ'nın isteğiyle ya kendisinin ya da yeğeni Hubeyş'in Süryânice'ye tercüme ettiğini veya mevcut tercüme

tashih ettiğini kaydetmektedir. Bu bilgiler, Yuhannâ'nın eser tercüme etmediği, ancak tercüme edilecek eserlerin tesbitinde etkili olduğunun bir işareti sayılabilir. VIII ve IX. yüzyıllarda Bağdat'ta güçlü etkisi görülen Nestûrî ve Süryânî hekim çevresine mensup bulunan Yuhannâ Halife Me'mûn, Mu'tasım-Billâh, Vâsiğ-Billâh ve Mûtevekkil-Alellah'ın (847-861) özel hekimliğini yaptı. Onun, Nûbe meliki tarafından Mu'tasım-Billâh'a gönderilen bir maymun üzerinde otopsi yaparak elde ettiği bulguları günümüze ulaşmayan bir eserde ortaya koyduğu belirtilmektedir. Başta genel patoloji, fizyoloji ve oftalmoloji olmak üzere tıbbın farklı alanlarında çok sayıda eser kaleme alan ve Ortaçağ Avrupası'nda Johannes Damascenus ve Mesue adıyla bilinen Yuhannâ Sâmarra'da öldü.

Eserleri. Yuhannâ'nın tabakat kitaplarında kaydedilen eserlerinin sayısı on bir ile kırk dört arasında değişmektedir. 1. *Nevâdirü't-tıb (en-Nevâdirü't-tıbbiyye el-leti ketebe bihâ Yuhannâ b. Mâseveyh ilâ Huneyn b. İshâk)*. 132 fasıl içeren eser ilk defa Paul Sbath tarafından neşredilmiş (Kahire 1934), ayrıca Danielle Jacquart ve Gérard Troupeau tarafından Arapça edisyon kritiği, Fransızca çevirisi ve Ortaçağ'da yapılan Latince tercümeleriyle birlikte yayımlanmıştır (Genève-Paris 1980). Camilo Alvarez de Morales eseri İspanyolca'ya tercüme etmiştir (*Awrâq*, IV [Madrid 1981], s. 113-129). 2. *Kitâbü'l-Ezmine*. Eserde sıvılar tıbbı (ahlât) çerçevesinde dört mevsim ve on iki ayın astrolojik özellikleri, bu doğrultuda her mevsimde ve her ayda insan vücudunda meydana gelen değişikliklerle bunlar karşısında nasıl davranılması gerektiği ele alınmaktadır. Paul Sbath eserin Fransızca tercümesiyle birlikte tenkitli neşrini gerçekleştirmiştir (*BIE*, XV [1933], s. 235-257). Gérard Troupeau da eseri notlarla birlikte Fransızca'ya çevirmiştir (*Arabica*, XV [Leiden 1968], s. 113-142). 3. *Kitâbü Cevâhiri't-tıbbi'l-müfrede*. Koku yapımında kullanılan yirmi sekiz bitkinin özelliklerinin ele alındığı eseri Paul Sbath Fransızca tercümesiyle birlikte yayımlamış (*BIE*, XIX [1936-37], s. 5-27), Martin Levey İngilizce'ye (*Journal of the History of Medicine*, XVI/4 [Oxford 1961], s. 394-410) ve Gérard Troupeau Fransızca'ya (*Annales islamologiques*, XXXII [Caire 1998], s. 219-238) çevirmiştir. 4. *Kitâbü Mâ'i's-şâ'ir*. Arpa suyunun tedavi edici özelliklerinin incelendiği bu risâleyi de Paul Sbath Fransızca tercümesiyle birlikte neşretmiştir (*BIE*, XXI [1938-39], s. 13-24). 5. *Kitâbü'l-Cevâhir ve şifâtihâ ve fî eyyi*

beledin hiye ve şifati'l-gavvâşin ve't-tuccâr. Yirmi sekiz değerli madenin özelliğine dairdir (nşr. İmâd Abdüsselâm Raûf, Kahire 1977; Ebû Zabi 1422/2001). 6. *Ma'kâletü Yahyâ b. Mâseveyh fi'l-cenîn ve kevnihî fi'r-rahm*. Yuhannâ, bu eserde ceninin gelişimini sekiz aşamada ele almaktadır (nşr. Mahmûd el-Hâc Kâsım Muhammed, *el-Mevrid*, XIX/1 [Bağdat 1990], s. 171-179). 7. *Kitâbü Havâşsi'l-ağziye ve'l-bu'kûl ve'l-fevâkih ve'l-luhûm ve'l-elbân ve'a'zâ'i'l-hayevân ve'l-ebâzîr ve'l-efâvih*. Amador Diaz Garcia tarafından neşredilip İspanyolca'ya çevrilmiştir (*Miscelanea de Estudios Arabes y Hebraicos*, XXVII-XXVIII/1 [Madrid 1978-79], s. 7-63). 8. *Dağlü'l-âyn*. Göz hastalıklarıyla ilgili olarak Arapça telif edilmiş en eski eserlerden biridir. Kitabın günümüze ulaşan kırk yedi bölümünü C. Prüfer ve M. Meyerhof Almanca'ya tercüme etmiştir (bk. bibl.). Yuhannâ'nın kütüphanelerde mevcut diğer belli başlı eserleri de şunlardır: *Kitâbü'l-Hummeyât*, *Ma'rifetü mihneti'l-kehhâlîn*, *el-Kunnâşü'l-müşeccer*, *Kitâbü İslâhi'l-edviyeti'l-müşehle*, *Zikru havâşsi muhtâre 'alâ tertîbi'l-ilel*, *el-Mirratü's-sevdâ*, *Munkih fi't-tedâvi min şunûfi'l-emrâz ve's-şekâvî*, *Nübze laîfe*, *el-Bustân ve'l-kâ'i-detü'l-hikme ve şemsü'l-âdâb*, *Muhtaşar fî ma'rifeti ecnâsi't-tıb ve zikri me'âdinihî* (Sezgin, III, 233-236).

BİBLİYOGRAFYA :

Yuhannâ b. Mâseveyh, *el-Cevâhir ve şifâtühâ ve fî eyyi beledin hiye ve şifati'l-gavvâşin ve't-tuccâr* (nşr. İmâd Abdüsselâm Raûf), Kahire 1977, neşredenin girişi, s. 10-23; İbn Cülcül, *Tabakâtü'l-ettbbâ' ve'l-hükemâ'* (nşr. Fuâd Seyyid), Beyrut 1405/1985, s. 65-66; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecceddüd), s. 304, 354; Sâid el-Endelûsî, *Tabakâtü'l-ümem* (nşr. L. Şeyho), Beyrut 1912, s. 36; İbnü'l-Kiftî, *İhbârü'l-ülemâ'* (nşr. Abdülmedic Di-yâb), Küveyt 2001, II, 508-519; İbn Ebû Usaybia, *'Uyûnü'l-enbâ'*, s. 246-255; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 416; Sezgin, *GAS*, III, 231-236; IV, 337; VII, 326; M. Ullmann, *Die Medizin im Islam*, Leiden 1970, s. 112-115; *Dirâsât ve nuşûş fi'l-felsefe ve'l-ülûm 'inde'l-Arab* (nşr. Abdurrahman Bedvî), Beyrut 1981, s. 153, 157, 159, 160, 162, 165, 167, 177; Behcet Kemâl Abdüllatif, "Yuhannâ b. Mâseveyh evvelü re'isin li-beyti'l-hikme el-Bağdâdî ve râ'idün min revâ'idü 'ilmeyi't-teşrih ve't-tıb fi'l-hilâfeti'l-Abbâsiyye", *Beytül-hikmeti'l-Abbâsî*, Bağdat 2001, II, 7-35; C. Prüfer – M. Meyerhof, "Die Augenheilkunde des Juhannâ b. Mâsawaih", *Isl.*, VI (1915), s. 217-256; J.-C. Sournia – G. Troupeau, "Médecine arabe: biographies critiques de Jean Mésué (VIIIe siècle) et du prétendu 'Mésué le Jeune' (Xe siècle)", *Clio Medica*, III, London 1968, s. 109-117; J.-C. Va-det, "Ibn Mâsawayh", *EP* (ing.), III, 872-873; M. Hâdî Müezzîn Câmî, "İbn Mâseveyh", *DMBİ*, IV, 563-566.

M. CÜNEYT KAYA